

УДК 330.101+330.8

О. В. Ареф'єва,
д. е. н., професор кафедри фінансів, обліку та аудиту, декан факультету економіки та підприємництва, Національний авіаційний університет

І. М. Капаруліна,
к. е. н., доцент, докторант кафедри фінансів, обліку та аудиту,
Національний авіаційний університет

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

О. Arefieva,
Doctor of Economics, Professor, Professor of Finance, Accounting and Audit Department, Dean of the Faculty of Economics and Business, National Aviation University, Kiev, Ukraine
I. Kaparulina,
PhD in Economics, Associate Professor, Doctoral Student, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PRECONDITIONS FORMATION METHODOLOGY OF ECONOMIC RESEARCH

Робота присвячена дослідженню передумов формування методології економічного дослідження в умовах методологічного плюралізму та невизначеності. В результаті структурування наукового знання та аналізу стану сучасної економічної методології визначено концептуальні підходи, що можуть скласти базис формування картини економічної реальності. За допомогою каузального методу виділено ключові риси сучасних концептуальних підходів в економіці та обґрунтовано потребу у створенні універсальної картини знань з наступним виділенням економічної специфіки.

The paper is devoted to investigation of preconditions forming methodology of economic research in terms of methodological pluralism and uncertainty. As a result of the structuring of scientific knowledge and analysis of modern economic methodology conceptual approaches that can make a basis for forming a picture of economic reality are defined. Using causal method key features of contemporary conceptual approaches to economics are selected and need for a universal pattern of knowledge with the next release of economic circumstances is justified.

*Ключові слова: парадигма, концепція, наукова картина світу, методологічний плюралізм, синтез.
Key word: paradigm, concept, scientific world, methodological pluralism, synthesis.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічне дослідження базується на певних концептуальних уявленнях дослідника про економічну реальність, які визначають його вибір дослідницьких задач та засобів їх вирішення. Такі уявлення мають назву наукової картини економічної реальності. Окрім індивідуального сприйняття реальності кожним дослідником існує загальноприйнятий у науці погляд на природу цієї реальності, що варіативно може називатися парадигмою, концептуальним підходом або дослідною програмою. Така загальноприйнята картина реальності виступає базисом для здійснення більшості досліджень у відповідній науковій галузі, визначаючи специфічний ракурс досліджень й відповідну інтерпретацію емпіричного матеріалу.

У сучасній економічній науці склалась ситуація, коли не існує домінуючого концептуального підходу, оскільки жоден з наявних підходів не пояснює властивості усіх реальних економічних об'єктів, не охоплює усі взаємовідносини між економічними об'єктами та об'єктами

іншого характеру. В такій ситуації виникає необхідність у визначенні передумов формування методології економічного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасна економічна наука пропонує дотримуватися однієї з чотирьох альтернатив при виборі методології дослідження:

— вибір одного з наявних концептуальних економічних підходів як провідний напрям (Н.З. Алиев [1], В.І. Аршинов [2], Гурова [3]; В.Я. Є.Б.Ніколаєв [4], Е.П. Севастьянова, Р. Гейз [5]; Е.И. Тимина [6] та ін.);

— методологічний плюралізм, що передбачає одноразове застосування декількох концептуальних підходів, що відображають різні сторони предмету дослідження й припускає певний суб'єктивізм дослідника (Б.Колдуелл [7, с. 245], Д.Макклоски [8, с. 510], Дж. Ходжсон [9, с. 83] та ін.);

— інтеграційний підхід — створення картини економічної реальності на основі поєднання декількох економічних концептуальних підходів (Білоцерківець В.В., Завгородня О.О. [10], Клейнер Г.Б. [11] та ін.);

— універсалізм — створення цілісної картини реальності на основі обґрунтування загальних закономірностей (М.И.Беляев [12], П.С. Исаев [13], Н.Н. Моисеев [14], В.А. Поляков [15]).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Наведені альтернативи до вибору методології наукового дослідження не вирішують наявної проблеми — формування методологічних засад конкретного економічного дослідження. Зазначені альтернативи не підкріплюються ні чіткими критеріями вибору одного з наявних концептуальних підходів, ні певними положеннями, що регламентують взаємозв'язок між декількома підходами, ні формулюванням фундаментальних принципів нової синтезуючої картини реальності з визначенням економічної специфіки. Це обумовлює необхідність аналізу передумов формування економічної методології та визначення напряму її подальшого розвитку, що є метою цієї роботи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проведення аналізу передумов формування методології економічного дослідження потребує вивчення поглядів економістів на виділення таких концептуальних підходів, парадигм, що становлять фундамент сучасної економічної науки. Зважаючи на значне різноманіття поглядів науковців на означене питання, згрупуємо їх у три блоки:

1) наукові економічні концептуальні підходи: неокласицизм, інституціоналізм, марксизм, кейнсіанство [1,3, 5];

2) загальнонаукові підходи: системний підхід, синергетика, еволюційна теорія, діалектика [2, 10, 11],

3) концепції, що описують стан економічної сучасності, акцентуючи увагу на певних актуальних аспектах: економіка знань, інформаційна економіка, мережева економіка [4, 6, 16— 17].

Приступаючи до аналізу зазначених підходів, враховуючи певну синонімічність таких понять як "концептуальний підхід/концепція", "парадигма/дисциплінарна матриця", "дослідна програма" та "картина світу", насамперед, варто визначитися з термінологією, що буде застосовуватися в роботі. З цією метою порівняємо тлумачення зазначених понять:

1) концепція — система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище; ідейний задум [18, с. 275]. Концепція є ядром будь-якої наукової теорії, парадигми, оскільки вона закладає основи розуміння об'єктів теорії, властивостей, взаємозв'язків, структури тощо [19];

2) парадигма — сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що слугують зразком наукової діяльності [20]. Структура парадигми (дисциплінарної матриці) включає: цінності як загальну установку сприйняття реальності, теоретичні та методологічні принципи, термінологічний апарат;

3) дослідна програма — серія теорій, що послідовно змінюють одна одну, пов'язаних однією науковою

ідеєю та принципами. Дослідна програма складається з "жорсткого ядра" (сукупність сутнісних тверджень (гіпотез)), "захисного пояса" (рівень допоміжних гіпотез і конкретних теорій) та позитивної й негативної евристики [21];

4) картина світу — цілісне уявлення про властивості та закономірності реальності, що виглядає як складна структура. "Змістовно сприйнята картина світу означає, таким чином, не картину, що зображує світ, а світ, що розуміється як картина... Буття суцього шукають й знаходять у відображенні суцього" [22, с. 102]. Картина світу є формою знання, що регулює постановку фундаментальних наукових проблем і спрямовує трансляцію уявлень і принципів із однієї наукової галузі в іншу [23, с. 177].

Не зважаючи на певну спорідненість наведених понять, можна виділити деякі відмінності між ними.

Парадигма — більш структуроване поняття у методології науки порівняно з концепцією, але аспект вживання такого різновиду поняття "концепція" як "концептуальний підхід" дуже близький за змістом до поняття "парадигма". Поняття "концепція" часто вживається в такому значенні як ідейний задум. У такому разі це менш містке поняття, оскільки на ідейному задумі базуються і теорії, і парадигми, і наукові програми, й картини світу. Структура парадигми наближена до структури "жорсткого ядра" наукової програми. Хоча парадигма, концептуальний підхід і жорстке ядро дослідної програми включають ідею, основоположні принципи та положення, вони не можуть претендувати на усеосяжність уявлень про економічну реальність.

Картина світу найбільш фундаментальне та абстрактне поняття з тих, що аналізуються, оскільки на основі загального бачення світу формуються спеціалізовані картини світу відповідно до галузей науки — картини певного типу реальності. При цьому під типом реальності розуміється "фрагмент чи аспект Універсуму, що вивчається методами відповідної науки й утворює предмет її дослідження" [23, с. 42]. В картині світу інтегруються уявлення про світ з кожної наукової галузі, створюючи цілісний образ світу.

Таким чином, змістовне співвідношення розглянутих понять можна зобразити за допомогою рис. 1. Домінування одного погляду на реальність у науці чи фрагментарність уявлень відповідають певному етапу еволюції науки.

Отже, у подальшому наша увага буде приділятися тим науковим концептуальним підходам/парадигмам, що можуть претендувати на статус картини світу чи картини економічної реальності. Під економічною реальністю в цій роботі розуміється фрагмент буття (певна частина просторово-часового континуума), що описує економічну сферу діяльності людей [24].

Отже, розглянемо концепції "інформаційної економіки", "економіки знань", "інноваційної економіки" й "мережевої економіки" на предмет їх використання як картин економічної реальності (детальний їх аналіз їх наведено в [25]). По-перше, на нашу думку, ці концепції частково з різною повнотою відображають одні й ті ж зміни, що відбуваються у сучасній економічній реальності та відносяться до постіндустріального етапу розвитку суспільства, не надаючи повної картини змін ре-

альності. По-друге, подібні підходи не дозволяють простежувати причинно-наслідкові зв'язки та напрям історичного розвитку економіки. По-третє, теоретико-методологічний рівень цих концепцій не дозволяє розглядати їх як наукові картини економічної реальності [22—23].

Проаналізуємо загальнонаукові підходи та визначимо їх істотні риси.

Діалектика. В основі життєдіяльності певних утворень й буття в цілому визнається механізм розв'язку суперечностей. Буття розглядається з позиції трьох законів: "заперечення заперечення", "переходу кількості в якість" і "боротьби та єдності протилежностей".

Еволюційний підхід. Досліджується механізм і закономірності розвитку об'єктів буття. Розвиток розглядається як виникнення якісних незворотних змін прогресивного характеру у об'єкта в ході його активно-пасивної адаптації до змін у зовнішньому середовищі. При цьому в результаті природного відбору відбувається удосконалення побудови об'єкта. Виділяється індивідуальний розвиток об'єкта (онтогенез) і розвиток виду в цілому (філогенез), між якими існує тісний взаємозв'язок.

Системний підхід. Об'єкти буття розглядаються як системи згідно принципу "ціле більше за суму своїх частин". Наголошується недостатність одних лише каузальних зв'язків для пояснення системної природи економічного утворення. Життєдіяльність системи розглядається як виконання її підсистемами множини взаємопов'язаних функцій, які спрямовані на досягнення загальної цілі системи. Взаємодія системи із зовнішнім середовищем здійснюється на основі механізму від'ємного зворотного зв'язку. Розвиток системи розглядається через змінювання її потенціалу при проходженні етапів життєвого циклу.

Синергетика. Ракурс дослідження складних систем формує триада властивостей "нелінійність-когерентність-відкритість". Відкриті системи, взаємодіючи із зовнішнім середовищем на основі механізму позитивного й негативного зворотного зв'язку, функціонують як рухливі, частково упорядковані утворення в умовах альтернативності розвитку.

Проаналізувавши зміст загальнонаукових підходів та враховуючи час їх виникнення, можна констатувати, що кожен наступний підхід виступає розширенням попереднього: діалектика → еволюційний підхід → системний підхід → синергетика. У кожному наступному підході на фоні аспектів, що були зазначені у попередньому підході, актуалізується увага на нових ракурсах дослідження об'єктів буття. В результаті в полі уваги дослідників постають усе більш складні утворення, однак при цьому не існує цілісного сприйняття буття. Таким чином, можна констатувати потребу не стільки в інтеграції загальнонаукових підходів, а скільки у подальшому розвитку уявлень про буття, який би забезпечував міждисциплінарний синтез знань.

До сучасних напрацювань науковців в області побудови загальної картини світу (наприклад, [12—15]) в цілому можна висунути такі зауваження: підходи лише частково відповідають методологічним вимогам [19]; не пропонують принципи розповсюдження універсального знання на конкретні типи реальностей; не демонст-

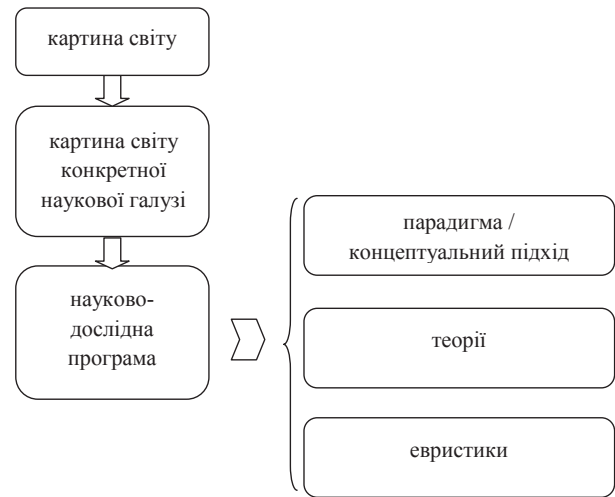

Рис. 1. Структура наукового знання

рують принцип спадковості в науці; не відповідають принципу цілісності у своїй змістовній побудові чи не показують дійсного прирощення знань.

Визначимо найхарактерніші риси економічних концептуальних підходів.

Марксизм. Економічні зміни визначаються станом і розвитком способу виробництва — співвідношенням кількості та якості праці та засобів виробництва та відповідними виробничими відносинами. Дії індивідів визначаються їх класовою належністю. Теорія експлуатації, згідно якої додана вартість привласнюється капіталістом, базується на класовому антагонізмі та прогнозує появу монополій і крах капіталістичного суспільства в результаті поступового заміщення праці засобами виробництва та концентрації капіталу. В основі товарного обміну лежить двоїстість характеру праці (абстрактна й конкретна праця).

Неокласицизм. Сучасний неокласицизм існує у вигляді трьох шкіл: монетаризм, економічна теорія пропозиції та теорія раціональних очікувань. Економіка виглядає як рівноважна система, в якій компетентний егоїзм учасників ринку на фоні вільної конкуренції сприяє найбільшому добробуту суспільства в цілому. Держава формує правила ведення господарської діяльності та слідує за їх виконанням, не пристаючи на бік жодного з учасників ринку. Основний принцип, що описує поведінку ринкових учасників, — це ефективність.

Кейнсіанство (включаючи посткейнсіанство). Ринкова економіка — це, насамперед, виробництво продукту, що підпорядковується принципу "історичного часу". Економічна поведінка людини має психологічне підґрунтя. Загальний ринок розглядається як єдність трьох типів ринку — чинників виробництва, продуктів і грошей. В регулюванні ринкової нестабільності ведуча роль відводиться державі, яка за допомогою бюджетних і кредитно-грошових інструментів підтримує макроекономічну рівновагу, що може відповідати стану неповної зайнятості. Фінансові інструменти розглядаються як загальний спосіб (що використовують і індивіди, і організації, і держава) мінімізації ризиків невизначеності майбутнього.

Інституціоналізм. Економіка розглядається як складова частина суспільної діяльності людства, що має

досліджуватися з позиції історичної каузальності. Мотиви економічної поведінки людини обумовлюються індивідуальними поведінковими рутинами, що формуються в контексті соціальної взаємодії. Закріплені на рівні суспільства стереотипи суспільної поведінки у вигляді інститутів регулюють економічні відносини. Державі відводиться активна економічна роль як виразника суспільних інтересів.

Отже, розглянуті економічні концептуальні підходи базуються на різних передумовах: економічна мотивація, рушійні сили, акцентуація уваги на мікро- чи макроаспекті тощо. Можна засвідчити, що не зважаючи на послідовність появи зазначених підходів, між ними спостерігається лише часткова спадковість — кожен підхід виникав на фоні більшого за обсягом розуміння економічних процесів, але як засіб вирішення поточних реальних економічних проблем. Кожен з підходів не втрапив повністю своєї актуальності, але лише частково пояснює економічну сучасність. Крім цього, можна простежити певний зв'язок між загальнонауковими та економічними концептуальними підходами, але принципи системного підходу та синергетики повністю не реалізовані в економічних підходах. Відповідно можна зробити висновок, що на сьогодні не існує повноцінної картини економічної реальності, що могла б слугувати базисом економічних досліджень.

Таким чином, концентрація уваги на економічних концептуальних підходах сприятиме ізоляції економічної науки від інших галузей науки. Тому фундамент методології економічного дослідження має складати загальнонаукова картина світу з подальшим визначенням специфіки картини економічної реальності. Використання одного з загальнонаукових концептуальних підходів як методологічної основи не дозволить відобразити та пояснити реальні процеси. Формування еkleктичної методології потребує взаємодоповнюваності концептуальних підходів, щоб забезпечити охоплення різних граней реальності. Такий тип методології забезпечує різносторонність, але не універсальність. Створення цілісної картини світу можливе лише шляхом такого розвитку загальнонаукових знань, за якого відбувалася б гармонізація конкретного наукового знання — міждисциплінарний синтез — поєднання різних картин реальності на основі визначення сутнісних взаємозв'язків між ними.

ВИСНОВКИ

Загальнонаукова картина світу є базисом здійснення дослідження, задаючи загальний погляд дослідника на реальність, вибір ним методів дослідження. Сучасний стан науки загалом й економіки зокрема характеризується відсутністю не лише загальної картини світу, але й повноцінної картини економічної реальності. Тому спостерігається ситуація паралельного функціонування в економіці декількох концептуальних підходів (парадигм). В таких умовах стратегія формування методології економічного дослідження має спрямовуватися на створення універсальної картини знань з наступним виділенням економічної специфіки та базуватися на комплексному використанні способів міждисциплінарного синтезу знань. Реалізація подібного напрямку передбачає визначення ключових вимог до картини світу як елементу наукового знання для створення базису для порівняння

наявних концептуальних підходів і формування універсальної загальнонаукової картини світу: подібності, взаємодоповнення, прогалини, розбіжності.

Література:

1. Алиев Н.З. Постнеклассическое естественнонаучное образование: концептуальные и философские основания [Электронный ресурс] / Н.З. Алиев / Российская академия естествознания. — Режим доступа: <http://www.rae.ru/monographs/7-81>
2. Аршинов В.И. Роль синергетики в формировании новой картины мира [Электронный ресурс] / В.И. Аршинов, В.Г. Буданов / Синергетика. — Режим доступа: <http://www.reflexion.ru/Library/Arschinov2005.doc>
3. Гурова И.П. Конкурирующие экономические теории [Текст] / И.П. Гурова. — Ульяновск: УлГУ, 1998. — 180 с.
4. Николаев Є.Б. Теорія інформаційної економіки як парадигма економічної теорії: приклад методологічного сумнівного аналізу [Текст] / Є.Б. Николаев // Економічна теорія. — 2008. — №4. — С. 19—30.
5. Sevastyanova E.P. Replacement of Dominating Paradigm as Outcome of the Current Economic Crisis [Text] / E.P. Sevastyanova, R. Giese // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. — 2011. — № 4. — С. 722—733.
6. Тимина Е.В. Формирование экономики знаний как новой парадигмы общественного развития // Дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Елена Ивановна Тимина. — Москва, 2009. — 167 с.
7. Caldwell B.J. Beyond Positivism: Economic Methodology in the twentieth century [Text] / B.J. Caldwell. — London, 1982. — 304 p.
8. McCloskey D.N. The Rhetoric of Economic Science: Essays on Methodology [Text] / D.N. McCloskey. — Boston, 1983. — 510 p.
9. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории [Текст] / Дж. Ходжсон. — М.: Дело, 2003. — 464 с.
10. Білоцерківець В.В. Еволюція методологічних засад дослідження нової економіки: від стохастичної перцепції до алгоритмізації питання [Текст] / В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня // The Economic Messenger of the NМУ. — 2009. — №4. — С. 6—13.
11. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем [Текст] / Г.Б. Клейнер. — М.: Наука, 2004. — 240 с.
12. Беляев М.И. Междисциплинарный синтез: введение в экономическую теорию [Электронный ресурс] / М.И. Беляев. — М., 2011. Режим доступа: <http://www.milogiya2008.ru/biblioteka.htm>
13. Исаев П.С. О новой физической реальности (о ψ-эфире). Сообщения объединенного института ядерных исследований [Текст] / П.С. Исаев. — Дубна, 2002. — 19 с.
14. Моисеев Н.Н. Логика универсального эволюционизма и кооперативность [Текст] / Н.Н. Моисеев // Вопросы философии. — 1989. — № 8. — С. 52—66.
15. Поляков В.А. Универсология. Причинно-системные основы науки [Текст] / В.А. Поляков. — Минск: ВЭВЭР, 2001. — 124 с.

16. Afgan N.H. The Knowledge Society: A Sustainability Paradigm [Text] / N.H. Afgan, M.G. Garvalo // CADMUS. — 2010. — Vol.1. — Issue 1. — P. 28—41;

17. Badillo P-Y. Information and Knowledge Society and Network Economy: From Euphoria To Reality [Electronic resource] / P-Y. Badillo, D.Bourgeois, Access mode: <http://www.econ.cam.ac.uk/cjeconf/delegates/badillo.pdf>

18. Словник української мови: в 11 т. Т. 5 [Текст] / За ред. І.К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1974. — 839 с.

19. Новиков А.М. Методологія [Текст] / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. — М.: Синтег, 2007. — 668 с.

20. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. [Текст] / Т. Кун; Сост: В. Ю. Кузнецов. — М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. — 605 с.

21. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ [Текст] / И. Лакатос. — М.: Медиум, 1995. — 234 с.

22. Хайдеггер М. Время картины мира [Текст] / М. Хайдеггер // В кн.: Новая технократическая волна на Западе. — М., 1986. — С. 93—119.

23. Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации [Текст] / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. — М., 1994. — 274 с.

24. Капаруліна І.М. Характерні риси економічної дійсності: загальносвітові тенденції та українські реалії [Текст] / І.М. Капаруліна // Економічний часопис. — XXI. — 2012. — № 7/8. — С. 26—30.

25. Капаруліна І.М. Фрейм сучасної економічної дійсності "стратегічна економіка" [Текст] / І.М. Капаруліна // Сталій розвиток економіки. — 2012. — № 6. — С. 14—21.

References:

1. Aliev, N.Z. (2008) "POSTNONCLASSICAL science education: conceptual and philosophical foundations", Roccijskaya akademiya estestvoznaniya, available at: <http://www.rae.ru/monographs/7-81> (Accessed 4 Aug 2013)

2. Arshinov, V.I. and Budanov, V.G. (2005) "The role of synergy in the formation of a new world view", Sinergetika, available at: <http://www.reflexion.ru/Library/Arschinov2005.doc> (Accessed 9 Aug 2013)

3. Gurova, I.P. (1998) Konkuriujushhie jekonomicheskie teorii [Competing economic theories], Ul'yanovsk, UIGU

4. Nikolaiev, Ye.B. (2008) "The theory of information economics as a paradigm of economic theory: the case of methodologically questionable analysis", Ekonomichna teoriia, no. 4, pp. 19—30

5. Sevastyanova, E.P. and Giese, R. (2011) "Replacement of Dominating Paradigm as Outcome of the Current Economic Crisis", Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences, no.4, pp. 722-733.

6. Timina, E.V. (2009) "Formation of Knowledge Economy as a new paradigm of social development", Ph.D. Thesis, Economic Theory, Moscow, Russia

7. Caldwell, B.J. (1982) Beyond Positivism: Economic Methodology in the twentieth century, London, UK

8. McCloskey, D.N. (1983) The Rhetoric of Economic Science: Essays on Methodology, Boston, USA

9. Hodgson, J. (2003) Jekonomicheskaya teoriya i instituty: Manifest sovremennoj institucional'noj jekonomicheskoy teorii [Economic Theory and Institutions: A Manifesto of modern institutional economics], Moscow, Delo, Russia

10. Bilotserkivets', V.V., Zavorodnia, O.O. (2009) "Evolution of methodological principles study of the new economy: from perception to stochastic algorithmic issues", The Economic Messenger of the NMU, no.4, pp.6—13.

11. Klejner, G.B. (2004) Jevoluciya institucional'nyh sistem [The evolution of institutional systems], Moscow, Nauka, Russia

12. Belyaev, M.I. (2011) "Interdisciplinary Synthesis: an introduction to the economic theory", Milogiya, available at: <http://www.milogiya2008.ru/biblioteka.htm> (Accessed 7 Aug 2013)

13. Isaev, P.S. (2002) O novoj fizicheskoy real'nosti (o ψ -jefire). Soobshheniya ob#edinennogo instituta yadernyh issledovaniy [On the new physical reality (of ψ -ether). View the Joint Institute for Nuclear Research], Dubna, Russia

14. Moiseev, N.N. (1989) "The logic of universal evolutionism and cooperativeness", Voprosy filosofii, no.8, pp.52—66.

15. Polyakov, V.A. (2001) Universologiya. Prichinnosistemnye osnovy nauki [Universology. Cause-system basis of science], Minsk, VJEVJER, Belarus

16. Afgan, N.H. and Garvalo M.G. (2010) "The Knowledge Society: A Sustainability Paradigm", CADMUS, Vol.1, Issue 1, pp.28—41

17. Badillo, P-Y., Bourgeois, D. "Information and Knowledge Society and Network Economy: From Euphoria To Reality", University of Cambridge, available at: <http://www.econ.cam.ac.uk/cjeconf/delegates/badillo.pdf> (Accessed 12 Aug 2013)

18. Ukrainian dictionary: in 11 vol. Vol.5 (1974) / I.K. Bilodid (Ed.), Kiev, Naukova dumka, Ukraine

19. Novikov, A.M. and Novikov, D.A. (2007) Metodologiya [Methodology], Moscow, Sinteg, Russia

20. Kuhn, T. (2003) Structura nauchnyh revolucij [The Structure of Scientific Revolutions], Moscow, ACT Publishing, Russia

21. Lacatos, I. (1995) Fal'sifikaciya i metodologiya nauchno-issledovatel'skih programm [Falsification and the methodology of scientific research programs], Moscow, Medium, Russia

22. Heidegger, M. (1986) "Vremya kartiny mira" [Time picture of the world] (pp. 93—119) In A new wave of technocratic in the West, Moscow, Russia

23. Stepin, V.S. and Kuznecova, L.F. (1994) Nauchnaya kartina mira v kul'ture tehnojennoj civilizacii [The scientific picture of the world in the culture of industrial civilization], Moscow, Russia

24. Kaparulina, I.M. (2012) "Characteristic features of economic reality: global trends and Ukrainian realities", Ekonomichnyj chasopys — XXI, no. 7/8, pp.26—30

25. Kaparulina, I.M. (2012) "Frame the current economic reality "strategic economy"", Stalij rozvytok ekonomiky, no.6, pp. 14—21.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2013 р.